

TÁRGY: Építészeti alapismeretek	TANÉV	FÉLÉV	ÉVFOLYAM
ELŐADÓ: Vasáros Zsolt DLA egyetemi tanár Helfrich Szabolcs DLA egyetemi adjunktus	2020/21.	I.	N.III. Műszaki menedzser

2020_09_22 – „világi építészet” – ókor oda-vissza óravázlat

- A félév során eddig elsősorban a vallási céllal épült épületek, azaz a templomok tárgyalásával követtük az építészet alakulását a római császárkor végéig és az ókeresztény idők kezdetéig. Eljutunk hamarosan a gótika korába is, ahol az első „európai” stílus megszületésének lehetünk majd a szemtanúi. A gótikát felváltó reneszánsz visszatér az antikvitáshoz, mind a stílusjegyek, mind pedig sok esetben a funkciók tekintetében is. Ezen az órán a görög időktől a császárkor végéig tárgyalunk építészeti emlékeket, amelyek a „világi építészet” jegyében születtek.
- A görög kultúra alapja szintén a vallás, így az építészet monumentális feladatainak jelentős részét is a vallási célú épületek, szentélykörzetek jelentik. A templomok, oltárok mellett, a fogadalmi ajándékok őrzésére szolgáló kincsházák létesültek. További jelentős épülettípusok, középületek:
 - Vallási ünnepek keretében rendezett játékok színhelyei, versenypályák, színházak - a színházak fedetlenek, a nézőtér a terep adottságai szerint abból kivájt, a szkené fala épített.
 - Lakóházak: kezdetben megaron-szerűek, majd kialakul a belső udvar köré szervezett, jellegzetes háztípus.
 - Jellegzetes középülettípus a poliszok tanácssterme, az ún. buleutérion.
 - A városok fontos közéleti és kereskedelmi központja az agora. A teret sztoák, azaz oszlopcsarnokok veszik körül, amelyekből üzletek nyílhatnak.
 - A testnevelés fontos létesítményei a tornacsarnokok (gümnasziórok), és a palaisztrák (udvart övező oszlopcsarnokok, fürdők és egyéb létesítmények).
 - A futó- és lovasversenyekre megjelennek a stadionok és hippodromok.
 - A városkapuk előtt, utak mentén létesített temetőben felállított síremlékek különféle típusúak, az egyszerű sztélé formájától a monumentális sírépítményig.
 - Városépítés: az i.e. V. században általánossá válik a derékszögű utcahálózat, épülnek vízvezetékek, szennyvízcsatornák, differenciált középületek, városfalak, akropoliszok a lakosság védelmére.
- Fontosabb, említett példák:
 - Olympia, temenos, i.e. 7. sz.-i.sz. 4. Sz
 - Olympia, Heraion, i.e. 600-590
 - Delphoi, temenos, i.e. 7-1. sz.
 - Olympia, Zeus temploma, i.e. 470
 - Athén, Akropolisz, i.e. 5. sz.
 - Eleusis, Thelesterion, i.e. 7. sz.-i.e. 430
 - Olynthos, város, lakóházak, i.e. 5. sz.-i.e. 348
 - Messene, Poseidonia erőd, i.e. 4. sz.
 - Thorikos, színház, i.e. 400
 - Epidauros, színház, i.e. 330
 - Megalopolis, színház és Thersilion, i.e. 370-330
 - Epidauros, Tholos, i.e. 360-330
 - Athén, Lysikratés emlékműve, i.e. 334
 - Halikarnasszosz (Bodrum), Mausoleion, i.e. 353
 - Melbourne, Shrine of Remembrance, i.sz. 1928-1934
 - Kos, Asklepios templomkörzet, i.e. 290-150
 - Priéné városa, i.e. 300 körül
 - Priene, Ekklesiasterion, i.e. 20
 - Miletos, város, i.e. 300 körül
 - Miletos, Bouleuterion, i.e. 170 körül
 - Pergamon, Akropolisz, i.e. 2. sz.
 - Pergamon, Zeus oltár, i.e. 160
 - Athén, Attalos sztoája, i.e. 150 körül

- o Athén, Szelek tornya-Andronikos óraháza, i.e. 50
- A görög építészet fekteti le az európai építészet alapjait. A templomok architektúrájának kimunkálásával új szemléletű monumentális építészetet hoz létre, amely harmonikus arányrendszerével egy újfajta igényességet tükröz. A városi kultúra több középülettípus kiérlelését eredményezi. A görög építészet hatása elsősorban az oszloprendek és az így kialakult homlokzatrendszerek átvételében, alkalmazásában érhető tetten. A római építészet továbbfejlesztésével, majd a reneszánsz újrafelfedezésével válik az európai építészet különböző stílusorszakainak alapjává.
- A római építészet főbb feladatai:
 - o Fő művészi feladat: templomépítés etruszk hagyományokon, ötvözve a görög építészet elemeivel. A görög peripterosz helyett prosztulosz elrendezésű, amely pódiumára a lépcső pofafalak között vezet fel. Ennek oka abban is keresendő, hogy a római templomépítészet színtere elsősorban a városi kontextus, míg a görögé még jellemző módon a természeti környezet.
 - o A római lakóház is ötvözi a görög és etruszk hagyományokat, létrejön a perisztíl udvaros, átriumos háztípus.
 - o Villa urbana városok közelében épített városi lakóház/Villa rustica vidéki birtokokon épített, részben gazdasági udvarház.
 - o Császári paloták és villák: Róma, Palatinus-domb.
 - o Fórum: görög agórához hasonlóan kereskedelmi politikai és reprezentatív központja, legjelentősebb épületek a zárt és fedett csarnokok a bazilikák.
 - o Színház: a teljes nézőtér is épített.
 - o Amfiteátrum: viadalok színtere, új épülettípus.
 - o Cirkuszok: kocsiversenyek színterei, a görög stadionhoz hasonló.
 - o Fürdők-thermák: jellegzetesek a nagy tömegek befogadására alkalmas fürdőkomplexumok.
 - o Emlékművek, diadalívek, sírépítmények.
 - o Hadiépítészet: városfalak, katonai táborok, limes, őrtornyok.
 - o Mérnöki létesítmények: vízvezetékek, csatornák, utak, hidak, kikötők.
- Ismertetett példák:
 - o Pompei-Casa del Sallustio, i.e. 320
 - o Pompei-város, i.e. 3. sz-
 - o Pompei-Forum, cca. i.e. 2-1. sz.
 - o Pompei-Apollon szentélye, i.e. 80
 - o Pompei-Bazilika, i.e. 125-100
 - o Pompei-Nagy színház, i.e. 80
 - o Pompei-Amfiteátrum, i.e. 80
 - o Róma-Tabularium, i.e. 78
 - o Róma-Pompeius színháza, i.e. 55
 - o Róma-Marcellus színháza, i.e. 61-13
 - o Róma-Császárfórumok, i.e. 1. sz-
 - o Róma-Colosseum, i.sz. 75-82
 - o Róma-Palatinus, Császári paloták, i.sz. 92-
 - o Tibur/Tivoli-Villa Hadriana, i.sz. 118-138
 - o Róma-Septimius Severus diadalíve, i.sz. 203
 - o Róma-Caracalla thermája, i.sz. 212-216
- A római építészet az épületek sokféleségében, volumenében és igényességében messze felülmúlta az előző korok építészetét, ugyanakkor azok szerves továbbfejlesztésén és innovációján alapult, igazi szintetizáló építészet volt.

Ajánlott irodalom:

Szentkirályi Zoltán-Détsy Mihály, *Az építészet rövid története*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest (több kiadásban)

Hajnóczy J. Gyula, *Az építészet története – Ókor II. Klasszikus kultúrák*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Németh György, Ritoók Zsigmond, Sarkady János, Szilágyi János György, *Görög művelődéstörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006

- Jenkins, Jan, *Greek Architecture and its Sculpture in the British Museum*, The British Museum Press, London, 2006
- Brouskari, Maria, *The Monuments of the Acropolis*, Archaeological Receipts Fund Direction of Publications, Athens, 1997
- Nevett, Lisa C., *House and Society in the Ancient Greek World*, University Press, Cambridge, 2001
- Antikensammlung Berlin Staatliche Museen Preussischer Kulturbesitz, *Die griechische Klassik. Idee oder Wirklichkeit*, Berlin, 2002
- Carratelli, Giovanni Pugliesi, *The Western Greeks*, Bompiani, Venezia, 1996
- Brinkmann, Vinzenz, Wünsche, Raimund (kiadó), *Bunte Götter. Die Farbigkeit antiker Skulptur*, Glyptothek München, 2004
- Tzonis, Alexander, Giannisi, Phoebe, *Klassische Griechische Architektur. Die Konstruktion der Moderne*, Flammarion, Paris, 2004
- Spawforth, Tony, *Az ókori Görögország templomai*, Alexandra, Pécs, 2006
- Szilágyi János György, *A tenger fölött. Írások ókori görög és itáliai kultúrákról*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2011